

ОКРЕМІ ЮРИДИЧНІ ФАКТИ ЯК ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Крижевська О.О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри юстиції
Навчально-науковий інститут права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0003-4989-6322
e-mail: olenaderii12@ukr.net*

Крижевська О.О. Окремі юридичні факти як підстави виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин.

Стаття присвячена дослідженню окремих юридичних фактів як підстави виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин. Авторка акцентує увагу на тому, що особливостями юридичних фактів, які породжують нотаріальні процесуальні правовідносини, є певна послідовність їх виникнення. Ця послідовність обумовлена нормами нотаріального процесуального права та визначеними в законодавстві й наукових джерелах стадіями нотаріального процесу.

Обґрунтовується, що якщо ми розкладаємо правовідносини на момент їх виникнення, розвитку та припинення, то варто у ст. 49 Закону «Про нотаріат» так само поділяти підстави для відмови у вчиненні нотаріальної дії на момент їх виникнення та під час вчинення нотаріальної дії, оскільки незаконна вимога заявника потенційно може бути трансформована у законну, зокрема, незаконні вимоги у шлюбному договорі можуть бути або виключені або трансформовані в законні, а саме: поряд з шлюбним договором може бути посвідчений договір дарування тощо. Про це нотаріус та заявники можуть домовитися під час посвідчення договору, але сторони договору повинні наділятися правом на осмислення відповідної трансформації, що може кваліфікуватися як призупинення нотаріального провадження за домовленістю заявників і нотаріуса на певний строк, щоб строк призупинення узгоджувався з строком відкладення, застосовуваним у ст. 42 Закону. Тому авторка вважає, що ст. 42 Закону має бути трансформована у самостійну главу Закону, де будуть у окремих нормах зафіксовані строки вчинення нотаріальної дії, а також ускладнення в нотаріальному провадженні пов'язані з відкладенням чи зупиненням нотаріального провадження, їх підстави та наслідки. Обґрунтовано, що оскільки Закон України «Про нотаріат» є основним нормативним актом, що регламентує діяльність не тільки нотаріусів, а й інших осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних дій, то у ньому мають бути передбачені всі випадки (вичерпний перелік підстав) відкладення та зупинення нотаріальних проваджень певними уповноваженими особами.

Ключові слова: нотаріальні процесуальні правовідносини, підстави виникнення, юридичні факти, нотаріальний процес, нотаріальне провадження, нотаріус, заінтересована особа, медіація.

Kryzhevskia O.O. The separate legal facts as grounds for the emergence of notarial procedural legal relations.

The article is devoted to the study of individual legal facts as the basis for the emergence of notarial procedural legal relations. The author focuses on the fact that the peculiarities of legal facts that give rise to notarial procedural legal relations are a certain sequence of their occurrence. This sequence is determined by the norms of notarial procedural law and the stages of the notarial process defined in legislation and scientific sources.

It is justified if we break down legal relations at the time of their origin, development and termination, then it is worth in Art. 49 of the Law «On the Notariat» to divide the grounds for refusal to perform a notarial act in the same way at the time of their occurrence and during the performance of a notarial act, since the illegal demand of the applicant can potentially be transformed into a legal one, in particular,

illegal requirements in the marriage contract can be either excluded or transformed into legal ones, namely: together with the marriage contract, a donation contract can be certified, etc. The notary and the applicants can agree on this during the certification of the contract, but the parties to the contract must be given the right to consider the corresponding transformation, which can be qualified as a suspension of the notarial proceedings by agreement of the applicants and the notary for a certain period, so that the suspension period is consistent with the postponement period applied in Article 42 of the Law. Therefore, the author believes that Art. 42 of the Law should be transformed into an independent chapter of the Law, where the terms of notarial action will be fixed in separate regulations, as well as complications in notarial proceedings related to the postponement or suspension of notarial proceedings, their grounds and consequences. It is justified that since the Law of Ukraine «On the Notariat» is the main regulatory act that regulates the activities of notaries only, but also other persons authorized to perform notarial acts, it should provide for all cases (exhaustive list of grounds) of postponing and stopping notarial acts proceedings by certain authorized persons.

Key words: notarial procedural legal relations, grounds of occurrence, legal facts, notarial process, notarial proceedings, a notary, interested person, mediation.

Постановка проблеми. Однією із передумов виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин (підставами їх виникнення) є відповідні визначені нотаріальним процесуальним законодавством юридичні факти. Для підтвердження актуальності досліджуваної автором проблематики [1, с. 188–191] вважаємо за необхідне визнати, що підходів до розв'язання існуючих проблем доволі багато, оскільки юридичні факти досліджуються як самостійна правова категорія [2, 3], як елемент теорії держави і права [4, 5, 6] сімейного [7], [8], приватного [9] та інших галузей [10, 11, 12] права.

Метою наукової статті є проведення дослідження окремих з тих юридичних фактів, які є підставою виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин.

Стан опрацювання проблематики. Важливе значення для розкриття суті юридичних фактів мають наукові праці В.Г. Баландіної, С.В. Венедіктова, А.М. Завального, А.В. Коструби, В.В. Копейчикова, В.А. Нагорняк, М. Пленюка, С.Я. Фурси, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонові, А.С. Штефана, О.А. Явор. У юридичній науці значна увага вчених зосереджується на вивченні природи та різновидів юридичних фактів або ж аналізі їх в історичному контексті. Разом з тим у галузі нотаріального процесу проблема юридичних фактів не отримала належного теоретичного дослідження.

Виклад основного матеріалу. У правовій науці поняття юридичного факту є предметом дискусій. Загальноприйнятою є думка, що юридичні факти — це конкретні життєві обставини, з якими правові норми пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин [13, с. 193]. Інша ж точка зору полягає в тому, що юридичний факт — це конкретна обставина, передбачена гіпотезою правової норми, яка зумовлює виникнення, зміну чи припинення правових відносин [14, с. 68]. Отже, можна зробити висновок, що наведені визначення юридичного факту безпосередньо пов'язують його сутність із виникненням правовідносин, підкреслюючи, що саме юридичний факт є передумовою їхнього формування.

Насамперед, звернемо увагу на те, що особливостями юридичних фактів, які породжують нотаріальні процесуальні правовідносини, є певна послідовність їх виникнення. Така послідовність визначається положеннями нотаріальних процесуальних норм та окресленими у законодавстві й науці стадіями нотаріального процесу. Вони визначають процедуру та часові виміри вступу в нотаріальні процесуальні правовідносини окремих суб'єктів.

Так, найпершими виникають нотаріальні процесуальні правовідносини за участі заявника. Саме за його проханням (крім окремих, визначених законом винятків виникнення нотаріального провадження за власною ініціативою нотаріуса) виникає й нотаріальне провадження. Якщо таке прохання відсутнє, не можуть виникнути нотаріальні процесуальні правовідносини не лише між заявником та нотаріусом, а й правовідносини за участі інших суб'єктів. Після прийняття відповідної заяви заявника нотаріусом на стадії підготовки до вчинення нотаріального провадження можуть відбуватися вже й інші юридичні факти, що слугуватимуть підставою для виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин й за участі інших його суб'єктів. Проаналізуємо юридичні факти як підстави виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин, використовуючи напрацювання теорії юридичного процесу.

У цивільному процесі досить поширеною є дискусія щодо моменту виникнення цивільних процесуальних правовідносин, а саме: коли вони виникають – у момент звернення заінтересованої особи до суду чи в момент прийняття судом заяви до розгляду. Звідси й небажання бачити відмінність передумов та підстав звернення до суду або визначення правосуб'єктності чи правоздатності як передумови. Про ці та інші дискусійні питання йшлося раніше [1, с. 189], тому вся проблемність і дискусійність окремих питань зумовлена, на наш погляд, фокусом погляду. Якщо він сконцентрований на моменті звернення особи до суду, то можна стверджувати про необхідність перевірки правоздатності, дієздатності та інших умов прийнятності заяви. Проте в момент звернення до суду або іншого уповноваженого державою суб'єкта фокус має бути на тому, що відповідне звернення – це вже початок правовідносин і їх суб'єктами стають заявник та уповноважена особа.

Для сучасної науки нотаріального процесу така дискусія наразі не є характерною, хоча момент виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин також потребує свого з'ясування у зазначеному аспекті – коли виникають нотаріальні процесуальні правовідносини (у момент звернення заявника до нотаріуса чи у момент прийняття нотаріусом заяви до розгляду). Це питання дуже важливе для з'ясування, оскільки з ним пов'язана низка прав та обов'язків суб'єктів правовідносин, які можуть бути детально проаналізовані вченими та зафіксовані в законодавстві.

С.Я. Фурса зазначає, що з об'єктивної точки зору, саме з моменту звернення заявника до нотаріуса та прийняття ним заяви виникають нотаріальні процесуальні правовідносини. Тому ці дії слід розцінювати як факти, що мають юридичне значення [13, с. 360]. Вважаємо все ж за необхідне вказати на дискусійність такого твердження та необхідність його уточнення.

На наш погляд, нотаріальні процесуальні правовідносини виникають вже з факту звернення особи до нотаріуса. Саме відповідне звернення заявника слід розглядати як юридичний факт, що тягне виникнення цих правовідносин. За наявності у особи, яка звертається, нотаріальної процесуальної правосуб'єктності та відповідної нотаріальної процесуальної норми, що визначає вчинення нотаріального провадження, у нотаріуса вже за фактом відповідного звернення виникає обов'язок прийняти заяву до розгляду та розпочати вчинення інших процесуальних дій, які або приведуть до вчинення нотаріального провадження, або до відмови у його вчиненні. При цьому варто пам'ятати, що він не вправі ухилитися від прийняття заяв заінтересованих осіб. Йому або посадовій особі, яка вчиняє нотаріальні дії, заборонено безпідставно відмовляти у вчиненні нотаріальної дії (ч. 3 ст. 49 Закону «Про нотаріат»). У разі відмови нотаріуса прийняти заяву до розгляду його дії, як і сама відмова у вчиненні нотаріальної дії, можуть бути оскаржені.

Таким чином, звернення особи до нотаріуса у порядку, визначеному законом, з метою вчинення нотаріальної дії є ключовим юридичним фактом підстав виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин. Цей факт є умовою для виникнення правовідношення між заявником та нотаріусом і передумовою цілої низки інших правовідносин, які можуть виникати у нотаріальному провадженні. Важливим є ретельний правовий аналіз цього факту.

Насамперед, обумовимо, що для належного виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин важливим є дотримання особою процесуальної форми свого звернення до нотаріуса. Так, законодавство про нотаріат загалом не передбачає загальної форми звернення особи до нотаріуса, таким чином допускаючи як звернення в усній формі, так і в письмовій. На наш погляд, у законодавстві реалізовано підхід, згідно з яким Закон «Про нотаріат» при врегулюванні окремих нотаріальних дій визначає письмову форму звернення заявника як підставу для виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин та вчинення нотаріусом нотаріальної дії. Зокрема, письмова форма заяви заявника для вчинення відповідного нотаріального провадження прямо вимагається при видачі дублікату нотаріально посвідченого документа (ст. 53 Закону), свідоцтва про право на спадщину (ст. 67 Закону), свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) (ст. 70 Закону, причому у цьому випадку має бути спільна письмова заява подружжя), свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) у разі смерті одного із подружжя (колишнього із подружжя) (ст. 71 Закону). Системний аналіз положень Закону також дозволяє зробити висновок про необхідність подання капітаном судна письмової заяви і при вчиненні морського протесту (ст. 94-95 Закону).

Крім того, ч. 4 ст. 42 Закону «Про нотаріат» передбачає, що за обґрунтованою письмовою заявою заінтересованої особи, яка звернулася до суду, та на підставі отриманого від суду повідомлення про надходження позовної заяви такої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення

якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом. Як бачимо, Закон висуває у деяких випадках не лише вимогу до форми заяви заявника, а й вимогу до форми заяви інших суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин задля їх виникнення, зупинення тощо. Але суд не надає «повідомлення» нотаріусу, оскільки у діяльності суду такого документу не передбачено. Здається, що варто приділити увагу дослідженню міжгалузевих зв'язків між нотаріальним, з одного боку, і цивільним та виконавчим процесами з іншого [14].

У всіх інших випадках Закон «Про нотаріат» не висуває жодних вимог до форми заяви, з якою звертається та чи інша особа до нотаріуса, а відтак можна припустити, що таке звернення може вчинятися у будь-якій формі – як усній, так і письмовій. Воно й тягне виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин. При цьому зауважимо, що досить часто Закон називає таке звернення до нотаріуса проханням особи про вчинення нотаріальної дії, інколи його називають проханням і при вчиненні окремих нотаріальних дій (наприклад, при посвідченні факту перебування фізичної особи в певному місці).

Закон «Про нотаріат» не врегульовує способу подання відповідною особою заяви чи то прохання до нотаріуса. Відтак заява як звернення може бути подана як безпосередньо на прийомі у нотаріуса, так і надіслана йому поштою. Зрозуміло, якщо відповідне звернення вчиняється в усній формі, це має відбуватися лише безпосередньо на прийомі у нотаріуса. У разі ж якщо воно надсилається поштою, на ньому має бути засвідчення справжності підпису заявника, крім того такий лист має пройти процедуру реєстрації вхідної кореспонденції.

З формальним визначенням законом обов'язкової письмової форми заяви до нотаріуса зазначена обставина набуває юридичного значення. У разі недотримання відповідної процесуальної форми нотаріальні процесуальні правовідносини позбавлені фактичного складу для їх утворення. Відтак на рівні науки виникає цілком обґрунтоване питання щодо того, якою вбачається найбільш обґрунтована форма відповідного звернення заявника у кожному виді нотаріального провадження.

На думку І. Череватенко, у визначенні законом форми звернення заінтересованої особи до нотаріуса проявляється, зокрема, дія принципу безпосередності при посвідченні безспірних прав – це має бути письмова заява, що подається особисто нотаріусу (у такому разі засвідчення справжності підпису не вимагається) або надсилається поштою (справжність підпису на такій заяві має бути нотаріально засвідчена) [15, с. 57]. Загалом погоджуючись з таким твердженням, не можемо не звернути увагу, що це не вирішує питання про розмежування саме усного та письмового звернення. На наш погляд, таке розмежування можна провести та логічно пояснити лише казуальним шляхом, досліджуючи особливості кожної нотаріальної дії на предмет того, якої форми звернення є найбільш прийнятним для виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин у тому чи іншому нотаріальному провадженні.

Таким чином, можемо констатувати, що факт звернення заінтересованої особи до нотаріуса вже породжує нотаріальне процесуальне правовідношення, бодай навіть просте за своїм змістом. Змістом такого правовідношення будуть обов'язок нотаріуса вирішити питання про прийняття відповідного звернення для вчинення нотаріальної дії та право заінтересованої особи, яка кореспондує цей обов'язок. Однак очевидно, що це є підставою виникнення виключно правовідношення між заявником та нотаріусом. На початковому етапі свого розвитку, до прийняття його нотаріусом задля вчинення нотаріальної дії воно позбавлене того правового значення, яке має вже повноцінне нотаріальне правовідношення, з наявністю якого можуть виникати й нотаріальні процесуальні правовідносини за участі інших суб'єктів. Для виникнення повноцінного нотаріального процесуального правовідношення одного лише факту звернення особи до нотаріуса недостатньо. При цьому слід наголосити, що й факт прийняття нотаріусом звернення для вчинення нотаріальної дії може бути наслідком сукупності обставин, які мають існувати у дійсності та бути ним встановлені.

При цьому порівняння нотаріального і цивільного процесу доводить, що у нотаріальному процесі не передбачена обов'язкова форма реєстрації навіть письмових заяв, не кажучи вже про усні. Так, у разі безпосереднього звернення до суду в його канцелярії кожній заяві обов'язково присвоюється номер реєстрації, отже, у заявника виникає право на розгляд відповідної заяви, а нотаріуси зобов'язані реєструвати лише ту кореспонденцію, яка надходить поштою, або ті заяви, що підлягають обов'язковій реєстрації.

При цьому, варто також звернути увагу на відмінності виникнення нотаріального процесуального правовідношення між нотаріусом і заявником та тих правовідносин, що виникають між нотаріусом й іншими учасниками нотаріальних правовідносин. Як уже зазначалося вище, для виникнення нотаріального процесуального правовідношення за участі заявника достатньо лише процесуальної дії самого заявника. З огляду на публічність нотаріальних процесуальних правовідносин такі дії тягнуть виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин. І цим вони відрізняються від тих нотаріальних процесуальних правовідносин, які виникають з ініціативи нотаріуса. Виходячи з того, що для інших осіб досить часто вступ у нотаріальні процесуальні правовідносини є проявом реалізації належних їм диспозитивних прав, а саме їхнє бажання, виникнення такого нотаріального процесуального правовідношення можливе лише у разі, якщо відповідну «оферту» на вступ у такі правовідносини прийме ця особа. Таким чином, у цьому випадку для виникнення нотаріального процесуального правовідношення недостатньо процесуальної дії самого нотаріуса, важливим є й процесуальна дія іншої особи щодо вступу в нотаріальні процесуальні правовідносини. Саме з процесуальних дій нотаріуса, прийнятих іншими суб'єктами, наприклад, виникають нотаріальні процесуальні правовідносини за участі окремих заінтересованих осіб чи осіб, які сприяють вчиненню нотаріального провадження тощо.

Так, зокрема, для того, щоб залучити в процес перекладача, необхідним є не лише волевиявлення на це нотаріуса, а й згода особи, яка має зайняти становище такого перекладача. Лише за наявності такого юридичного складу виникатиме нотаріальне процесуальне правовідношення за участю перекладача. Аналогічно виникають правовідносини і за участю спеціаліста чи й окремої заінтересованої особи (наприклад, співвласника майна, який дає згоду на його відчуження).

Після виникнення нотаріального процесуального правовідношення воно продовжує свій розвиток, перебуваючи у постійній динаміці. Юридичні нотаріальні процесуальні факти, що виникають в ході нотаріального провадження, можуть або підтримувати цю динаміку, розвиваючи нотаріальне процесуальне правовідношення, зокрема й переводячи його в інші етапи чи стадії, або навіть припиняти нотаріальні процесуальні правовідносини. Деякі з цих нотаріальних процесуальних правовідносин за участі заявника можуть припинитися й не призводити до вчинення нотаріальної дії.

Розглянемо динаміку розвитку найбільш важливого та найбільш суттєвого для нотаріального провадження нотаріального процесуального правовідношення – правовідношення за участі заявника. Відповідно до ч. 2 ст. 42 Закону «Про нотаріат» нотаріальні дії вчиняються після їх оплати, а також у передбачених законом випадках після сплати до бюджету податку з доходів фізичних осіб та в день подачі всіх необхідних документів. Таким чином, з даного положення законодавства вбачається, що юридичними фактами, які характеризують динаміку нотаріального процесуального правовідношення, є такі факти як: 1) оплата вчиненої нотаріальної дії; 2) сплата до бюджету податку з доходів фізичних осіб у передбачених законом випадках та 3) подача всіх необхідних документів.

Крім того, в аспекті виникнення, розвитку та припинення нотаріальних процесуальних правовідносин важливе значення мають і визначені ст. 49 Закону «Про нотаріат» підстави для відмови у вчиненні нотаріальної дії.

Аналіз наведених у ст. 49 Закону «Про нотаріат» положень свідчить про те, що всі вони викладені у «негативному» для виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин аспекті – наявність таких обставин перешкоджає виникненню чи розвитку правовідносин. Відповідно, аби ці правовідносини виникли або продовжили існування, має бути наявна відсутність цих юридичних фактів. Причому порівняння юридичних фактів, що їх містить ст. 49 Закону в позитивному значенні, з наведеними нами фактами, визначеними ст. 42 Закону, вказує на певний їх збіг. Такими, наприклад, є факт оплати вчинення нотаріальної дії та факт подачі всіх документів. Крім того, вбачається, що окремі з цих фактів є не фактами, що складають підставу виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин, а такими, що характеризують сутність інших передумов їх виникнення (норми права). Це, зокрема: а) відсутність норми права, яка свідчить про суперечність вчинення нотаріальної дії законодавству України; б) відсутність сумнівів у тому, що фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, усвідомлює значення, зміст, правові наслідки цієї дії або діє під впливом насильства; в) відсутність факту визнання особи, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії, недієздатною.

Якщо ж ми розкладаємо правовідносини на момент їх виникнення, розвитку та припинення, то варто у ст. 49 Закону так само розділяти підстави для відмови у вчиненні нотаріальної дії на момент їх виникнення та під час вчинення нотаріальної дії, оскільки незаконна вимога заявника потенційно може бути трансформована у законну. Зокрема, незаконні вимоги у шлюбному договорі можуть бути або виключені або трансформовані в законні, а саме: поряд зі шлюбним договором може бути посвідчено договір дарування тощо. Про це нотаріус та заявники можуть домовитися під час посвідчення договору, але сторони договору повинні наділитися правом на осмислення відповідної трансформації, що може кваліфікуватися як призупинення нотаріального провадження за домовленістю заявників і нотаріуса на певний строк, щоб цей строк узгоджувався зі строком відкладення, застосовуваним у ст. 42 Закону. Тому вважаємо, що ст. 42 має бути трансформована у самостійну главу, де буде в окремих нормах зафіксовано строки вчинення нотаріальної дії, а також ускладнення в нотаріальному провадженні, пов'язані з відкладенням чи зупиненням нотаріального провадження, їх підстави та наслідки.

Наприклад, у ч. 2 ст. 42 Закону має місце положення, в якому бракує зв'язку з ч. 3, а саме: «Вчинення нотаріальної дії може бути відкладено в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та юридичних осіб або надсилання документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону нотаріус має впевнитися у відсутності в заінтересованих осіб заперечень проти вчинення цієї дії», оскільки проведення експертизи не залежить у часі від нотаріуса чи вимог Закону. Тобто вимірювати в часі можна те, що обов'язково відбудеться в конкретний строк, а не те, що залежить від суб'єктивних факторів, пов'язаних з іншими особами.

Ми не будемо навіть коментувати останню частину ст. 42 Закону, де констатується допустимість: «Законами України можуть бути встановлені також інші підстави для відкладення або зупинення вчинення нотаріальних дій», оскільки слід визнати, що Закон України «Про нотаріат» є основним нормативним актом, що регламентує діяльність не тільки нотаріусів, а й інших уповноважених на вчинення нотаріальних дій осіб, тому в ньому мають бути передбачені всі випадки (вичерпний перелік підстав) відкладення та зупинення нотаріальних проваджень певними уповноваженими особами.

Крім того, вбачається, що окремі з фактів стосуються всіх нотаріальних дій, які вчиняються, тобто мають загальне значення, інші ж – лише певних нотаріальних дій, а тому потенційно не можуть бути підставою для відмови у вчиненні будь-якої нотаріальної дії. Так, загальне значення мають такі факти, як неподання відомостей (інформації) та документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії, той факт, що нотаріальна дія підлягає вчиненню іншим нотаріусом або посадовою особою, яка вчиняє нотаріальні дії, наявність сумнівів у тому, що фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, усвідомлює значення, зміст, правові наслідки цієї дії або діє під впливом насильства тощо. Однак те, що правочин, який укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям, зазначеним в їхньому статуті чи положенні, або виходить за межі їхньої діяльності, та факт, що особа, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії щодо відчуження належного їй майна, внесена до Єдиного реєстру боржників, очевидно, не може стосуватися всіх нотаріальних дій, а тільки такого нотаріального провадження, як посвідчення правочинів.

У зв'язку з цим, на наш погляд, викликає сумнів доцільність об'єднання в одній статті Закону «Про нотаріат», яка має загальний характер, та що важливо, міститься у главі 4, яка має назву «Загальні правила вчинення нотаріальних дій», тих підстав для відмови у вчиненні нотаріальних дій, які стосуються не всіх нотаріальних дій, а лише деяких з них. Таким чином, зазначені у п.п. 6 та 8-1 ч. 1 ст. 49 Закону «Про нотаріат» підстави для відмови у вчиненні нотаріальної дії варто було б вилучити зі ст. 49 та помістити їх у відповідній главі 5 «Посвідчення правочинів» цього Закону.

Авторка вважає, що юридичні факти в нотаріальному провадженні мають чітко фіксуватися, особливо в тих випадках, коли нотаріус вчиняє складні та багатоетапні нотаріальні провадження. Зокрема, за ч. 2 ст. 85 Закону «Про нотаріат» передбачено: «Про надходження грошових сум і цінних паперів нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому грошові суми і цінні папери». Тобто повідомлення кредитора про надходження грошових сум не розглядається як елемент цього провадження і не передбачено ні способу передачі повідомлення, ні його зміст, ні можливі варіанти реакції кредитора на таке повідомлення, але ж він має розцінюватися як учасник цього провадження з комплексом прав та обов'язків. Тому це провадження має отримати назву «Прийняття у депозит грошових сум та цінних паперів і передача їх кредитору».

При аналізі автором процедури вчинення нотаріального провадження з прийняття в депозит грошових сум та цінних паперів (п. 18 ст. 34 Закону) встановлено, що у главі 21 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України не регламентовано підстави (причини) можливої відмови кредитора від прийняття боргу, наприклад у разі незгоди з сумою переданих коштів. Також у процедурі цього провадження має бути передбачена необхідність фіксації нотаріусом факту звернення до нього кредитора, зокрема подання ним письмової заяви із зазначенням причини відмови від прийняття боргу частинами. У процедурі цього провадження, яка регламентована Порядком, передбачено, що боржник отримує доказ того, що він передав у депозит нотаріуса грошові суми та цінні папери як погашення боргу кредитором. На нашу думку, подальша доля цього нотаріального провадження його не цікавить, оскільки ні у Законі, ні у Порядку не встановлено обов'язку нотаріуса повідомляти боржника про те, а чи прийняв кошти або цінні папери кредитор, чи погодився він з визначеною боржником сумою, оскільки на практиці мають місце випадки, коли в депозит перераховується тільки сума боргу. Але ж за зберігання у депозиті нотаріуса мають сплачуватися кошти, тому він стягує їх із суми боргу, відтак борг передається кредитором вже у меншій сумі. Ні Закон, ні Порядок не дають також відповіді на запитання, як іменується процесуальне становище кредитора в такому провадженні: як заінтересована особа чи як заявник; чи зобов'язаний кредитор звертатися до нотаріуса з письмовою заявою про прийняття із депозиту грошових коштів та цінних паперів і чи має така заява передаватися боржнику. Отже, попри ґрунтовну регламентацію цих правовідносин у Порядку, на нашу думку, залишається ще багато питань щодо їхньої кваліфікації. Крім того, особливості вчинення цього провадження мають регламентуватися законом не лише щодо передачі грошових сум та цінних паперів в депозит нотаріуса з метою виконання зобов'язань, а й під час вчинення такого нотаріального провадження, як життя заходів до охорони спадкового майна, оскільки специфіка цих відносин є абсолютно різною, а також статус та процесуальна діяльність відповідних суб'єктів цих відносин кардинально різняться, наприклад діяльність нотаріуса і консула. Про це зазначають деякі науковці у контексті діяльності консула [16, с. 56–61].

Наведене дозволяє зробити **висновок**: провадження з прийняття у депозит грошових сум та цінних паперів орієнтовано на охорону прав боржника, проте для об'єктивного сприйняття правовідносин варто забезпечити охорону прав і кредитора, а також забезпечити фіксування в нотаріальному провадженні всіх юридично вагомих фактів. Інакше виходить, що нотаріус стає на бік боржника, тоді як має виконувати роль неупередженого посередника між боржником і кредитором, а регламентація провадження не повинна завершуватися прийняттям грошових сум та цінних паперів в депозит нотаріуса, адже слід встановлювати всі юридичні факти: виникнення, розвиток, трансформація і припинення відповідних правовідносин. Зокрема, якщо боржник за об'єктивних обставин не може внести в депозит нотаріуса всю суму коштів, яку він заборгував, то можливим варіантом розвитку таких відносин може стати повідомлення нотаріуса кредитора про такий факт і пропозиція встановити розстрочку чи відстрочку на суму, що не погашена боржником, або договір позики здатен трансформувати боргові зобов'язання. Фактично, такий варіант варто розцінювати як оферту, запропоновану боржником і адресовану кредитором через нотаріуса. Аналогічний варіант трансформації правовідносин можливий і у випадку, коли кредитор не погодиться з визначеною боржником сумою боргу і запропонує йому за посередництва нотаріуса укласти договір позики на суму, що залишилася.

Тому варто говорити про те, що нотаріальні процесуальні правовідносини слід сприймати в динаміці, і нотаріуси здатні такі варіанти трансформації правовідносин пропонувати заявникам та особам, які беруть участь у вчиненні нотаріального провадження, оскільки це впливає з інтересів обох сторін і не заборонено законом. У будь-якому разі така схема видається нам раціональною, адже це зменшуватиме навантаження на суди і дозволить нотаріусам застосувати медіацію для врегулювання деталей наступної угоди між кредитором та боржником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крижевська О.О. Юридичні факти як передумови (підстави) виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 188–191.
2. Завальний А.М. Методологічні та теоретичні основи пізнання юридичних фактів: *монографія*. Київ: Європ. ун-т, 2011. 95 с.

3. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія права (з схемами, кросвордами, тестами): *підруч. для студ. вищ. навч. закл.*. Київ: Кондор, 2002. 353 с.
4. Теорія держави і права. Академічний курс: *підручник* / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : *підруч.* 4- те вид., допов. і перероб. Київ: Алерта, 2014. 524 с.
6. Сафончик О.І. Шлюбні відносини в Україні: проблеми теорії і практики: *монографія*. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.
7. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції: *монографія*. Харків: Право, 2016. 352 с.
8. Дякович М.М. Сімейне право України: *навч. посіб.* Харків: ЕКУС, 2022. 417 с.
9. Пленюк М. Юридичні факти в доктрині приватного права України: *монографія*. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2018. 288 с.
10. Коструба А.В. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних прав: *монографія*. Київ: Ін Юре, 2014. 376 с.
11. Сливич І.І. Юридичні факти в кримінальному процесі України: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09*. Одеса, 2007. 19 с.
12. Данилюк О.В. Юридичні факти як підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин: *дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05*. Київ, 2007. 202 с.
13. Загальна теорія держави і права: *[навчальний посібник]* / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; за ред. В.В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
14. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. *Навчальний посібник*. Київ, Атіка. 2001. 176 с.
15. Теорія нотаріального процесу: *навч.-практ. посібник* / за заг. ред. С.Я. Фурси. Київ: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. С. 360.
16. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
17. Череватенко І. Принципи безпосередності та диспозитивності у нотаріальному провадженні щодо посвідчення безспірних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 57.
18. Фурса Є.Є. Вчинення консулом нотаріального провадження з прийняття в депозит грошових коштів та цінних паперів: актуальні питання теорії і практики. *Правова позиція*. 2022. № 1(34). С. 56–61.